ӘДӘБИЈЈАТ вә ИНҸӘСӘНӘТ

18 МАЈ 1979-ҹу ИЛ.

ТӘМСИЛ УСТАСЫ

Гәзет вә журналларда Һикмәт Зијанын тәзә тәмсилләри чапдан чыхан күнүн сәһәри академик достларымдан бири мүнтәзәм сурәтдә она зәнк вурур, бөјүк һәвәслә өз фикир вә мүлаһизәләрини билдирирди. Инди о, һәјатда јохдур. Анҹаг зәнк сәсләри кәсилмәмишдир. Чүнки Һикмәт Зија тәмсилләринин пәрәстишкары арасында јазычы да, фәһлә дә, партија ишчиси дә, мүһәндис дә вар. Һәтта бир дәфә тәсадүфән онун Һикмәт Зија олдуғуну биләндә бир такси сүрүҹүсү далбадал үч гыса тәмсилини әзбәрдән сөјләмишди. Бөјүк аудиторија гаршысында тәмсилләри илә чыхыш едәркән һәмишә салонда күлүш доғур, мүәллифи исә курултулу алгышларла гаршылајырлар.

О, јарадычылыға ушаглар үчүн ше'рләр јазмагла башламышдыр. 1952-ҹи илдә С. М. Киров адына Азәрбајҹан Дөвләт Университетини битирдикдән сонра «Азәрбајҹан пионери» гәзети редаксијасында шө'бә мүдири вәзифәсиндә чалышдығы заман чохлу ше'ри чап олунурду. Бунлар «Атамын һәдијјәси», «Баһар көзәлдир, ја гыш?» китабларында топланды. Бу илк гәләм тәҹрүбәләри онун ушаг аләминә вә руһуна јахын олдуғуну көстәрди. Шаир тез-тез мәктәбләрә кедир, пионерләрлә көрүшүр, онларын һәјатыны, марағыны өјрәнирди. Бунлар да Һ. Зијанын јарадычылығында өз әксини тапырды. О, баша дүшүрдү ки, ушаглар тәбиәти, һејванлары чох севирләр. Одур ки, бу мөвзулара мүраҹиәт едир, ше'рләрлә јанашы, тәмсилләр дә јазмаға мејл көстәрирди. Ушаглар үчүн чап етдирдији тәмсилләр дәрһал охуҹулары марагландырды.

Габаглар «Азәрбајҹан пионери» гәзетинин редактору олмуш, јазычы Ејнулла Ағајев бу тәмсилләри јүксәк гијмәтләндириб, она бу жанрда мүнтәзәм ишләмәји мәсләһәт көрдү. Шаир тәмсил жанрында јахшы старт котүрмүшдү. Буну давам вә инкишаф етдирмәк исә чох чәтин иди, анҹаг о бу чәтинликдән горхмады, тәкҹә фикир вә диггәтини јох, бүтүн үрәјини бу жанра верди. Өзүнү мәһдудлашдырмады, тәкҹә ушаглар үчүн дејил, бөјүкләр үчүн дә тәмсилләр јазмаға башлады. Бу, ади, өтәри һәвәс олмады, садәҹә пешә дә олмады, кет-кедә онун һәјатынын әсас мәгсәдинә, амалына чеврилди. Тәмсилләр онун јаздығы сатирик, лирик ше'рләри, нәғмә мәтнләринин көлкәдә гојду, тәзәлији, гүввәтлилији, әлванлығы, рәнкарәнклији илә фәргләнди, һәм шаирин һәјатында, һәм дә Азәрбајҹан әдәбијјатында јахшы һадисә кими гијмәтләндирилди.

Онун тәмсилләри тез вә сүр'әтлә јајылды. Бизҹә, бунун әсас сәбәби онларын ајдын, садә бир формада, һәм дә әһәмијјәтли мөвзуларда јазылмасы илә әлагәдардыр. Бу тәмсилләр охуҹуларын истәјинә ујғундур, һәр ҹүр нөгсанлара гаршы атәш ачыр, одур ки, әлиәјриләрә, дәләдузлара, фырылдагчылара гаршы үмуми мүбаризәмиздә иштирак едир. Ҹәсарәтлә бу тәмсилләри «һәјат тәмсилләри» адландырмаг олар.

Инсан характериндәки нөгсанлар сүжетли һадисә васитәсилә ачылыр, күчлү вә гүввәтли сонлугла тамамланыр. Түлкүнүн тојуглара тохунмадығы һаггындакы арајышы кәздирмәси епизоду илә сон мисрадакы «түлкү бу арајышы бир чаггалдан алмышды» фикри арасында сых вәһдәт вардыр. Јахуд, бир пишијин күләш заманы ајыја галиб кәлмәси һамыда һејрәт доғурур. Бу һејрәт тәбиидир, лакин ајынын «пишијин дајысы пәләнкдән» горхуб билә-билә, гәсдән удузмасы күлүшә чеврилир.

Шаирин сүжетли тәмсилләриндән ибрәтамиз һадисәләрин тәсвири ади, гуру, дарыхдырыҹы тәсвирчиликдән узагдыр. О чалышыр ки, бу тәсвир тәнгид олунан һәдәфин әсас хүсусијјәтләрини өзүндә әкс етдирсин. Сонра бу һадисә јығҹам вә лаконик олсун. Даһа сонра мә'налы сонлуг үчүн, нәтиҹә үчүн һазырлыг ролуну ојнасын. Һикмәт Зијанын тәмсилләри бу принсипләрә там ҹаваб верир. Онларын ән јахшыларыны кичик новеллалара бәнзәтмәк олар.

Шаир тәмсилләри јекнәсәгликдән гуртармаг үчүн форма рәнкарәнклијинә, әлванлыға, тәзә бәдии васитәләрә, орижинал ифадәләрә күчлү мејл көстәрир. Онун тәмсил епитафијалары марагла гаршыланды. Сонра о, инсан әзалары илә бағлы тәмсилләр јазды. Даһа сонра башдашы үстүндәки јазыларла әлагәдар тәмсилләри мејдана чыхды. Бунлар да јени хүсусијјәтләрә маликдир. Ајры-ајры шаирләрин ше'рләринә јаздығы тәмсил-нәзирәләр дә мүвәффәгијјәтлидир.

Һ. Зија ушаглар үчүн дә чохлу тәмсил јазмышдыр. Бу тәмсилләр садәлији, даһа чох һәјати вә нағылвари олмасы илә фәргләнир. Шаирин фикри, мәгсәди одур ки, ушаглар бу тәмсилләри охујан кими баша дүшсүнләр. Бәлкә дә буна көрә бир чох ше'р вә поемалары да тәмсил руһундадыр. Һејванлардан, гушлардан, ағаҹлардан вә саир бу кими шејләрдән јаздығы ше'рләрин әксәријјәти тәбиидир, мә'налы сүжетә маликдир, сатирик гајәси ајдындыр.

Азәрбајҹанда кечирилән Үмумиттифаг ушаг китаб һәфтәси күнләриндә Ләнкәрандакы көрүшдә Ј. Аким, Б. Амлински, М. Квливидзе илә бирликдә Һ. Зија да чыхыш етди. Театр салону ағзына кими долу иди. Онун тәмсилләрини күлүшләрлә гаршыладылар, дөнә-дөнә алгышладылар. Минскдә, Тбилисидә, Вилнүсдә, Кишинјовда кечирилән Үмумиттифаг ушаг китабы һәфтәләриндә дә онун чыхышлары мүвәффәгијјәтли олду.

Онун башга жанрда јаздығы әсәрләр дә тәмсил јарадычылығы илә сых бағлыдыр. Һәтта Ҹ. Ҹаббарлы адына «Азәрбајҹанфилм» киностудијасында шаирин ссенариси әсасында чәкилән вә Үмумиттифаг екранына чыхан «Гәриб чинләр дијарында» филми дә елә тәмсил-нағылдыр. Јахуд, Москвада «Детскаја литература» нәшријјаты тәрәфиндән Емма Мошковскајанын тәрҹүмәсиндә чап олунан «Булудлар» адлы китабында да аллегорик хүсусијјәтләрдән истифадә олунмушдур. Һ. Зијанын бу јахынларда чыхан «Гардашлар овда» адлы тәзә китабында ушаглар үчүн тәзә тәмсилләр, шән, јумористик ше'рләр, нағыллар вардыр.

Һикмәт Зија өмрүнүн 25 илиндән чохуну тәмсил жанрынын инкишафына, чичәкләнмәсинә һәср етмишдир вә бу саһәдә онун хидмәти чохдур. О, Серкеј Михалковун бир чох тәмсилини Азәрбајҹан дилинә һәвәслә, мүвәффәгијјәтлә тәрҹүмә етмишдир. Һазырда сифариш алмадан, мүгавилә бағламадан Крыловун бүтүн тәмсилләрини Азәрбајҹан дилинә тәрҹүмә етмәкдәдир. Биз инанырыг ки, онун јарадычылыг имканлары бундан сонра да кенишләнәҹәк, јени, тәравәтли, көзәл тәмсилләри илә өз охуҹуларына севинҹ кәтирәҹәкдир.

Тофиг МАҺМУД